

УДК 616-053.7:613.865

[https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-12\(30\)-880-894](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-12(30)-880-894)

Браткова Ольга Юріївна кандидат медичних наук, доцент кафедри загальної гігієни та екології, Вінницький національний медичний університет ім. М. І. Пирогова, вул. Пирогова, 56, м. Вінниця, 21018, тел.: (067) 299-43-33, <https://orcid.org/0000-0003-3968-2195>

Очередько Олександр Миколайович доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри соціальної медицини та організації охорони здоров'я, Вінницький національний медичний університет ім. М. І. Пирогова, вул. Пирогова, 56, м. Вінниця, 21018, тел.: (098) 001-75-99, <https://orcid.org/0000-0002-4792-8581>

Шевчук Тарас Володимирович кандидат медичних наук, доцент кафедри загальної гігієни та екології, Вінницький національний медичний університет ім. М. І. Пирогова, вул. Пирогова, 56, м. Вінниця, 21018, тел.: (073) 333-20-10, <https://orcid.org/0000-0003-4813-5046>

Белов Олександр Олександрович доктор медичних наук, доцент кафедри медичної психології та психіатрії, Вінницький національний медичний університет ім. М. І. Пирогова, вул. Пирогова, 56, м. Вінниця, 21018, тел.: (067) 863-68-27, <https://orcid.org/0000-0002-0156-0777>

ПСИХОГІГІЄНИЧНА ОЦІНКА ЗАКОНОМІРНОСТЕЙ ФОРМУВАННЯ ПОКАЗНИКІВ РІВНЯ СУБ'ЄКТИВНОГО КОНТРОЛЮ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ: ЗМІНИ ПРОВІДНИХ КОРЕЛЯТ В ДИНАМІЦІ НАВЧАННЯ ПРОТЯГОМ ДВАДЦЯТИРІЧНОГО ПЕРІОДУ ЧАСУ

Анотація. У структурі провідних проблем психогігієнічного змісту, які сприяють здійсненню адекватного забезпечення соціально-психологічного, психофізіологічного і психічного супроводу процесів здійснення навчальної та професійної діяльності і під час перебування у закладі вищої освіти, і у ході безпосереднього виконання фахових обов'язків, на особливу увагу заслуговують показники рівня суб'єктивного контролю, котрі достатньо лаконічно, чітко та цілком окреслено відображують особистісно-значущі характеристики певного розташування локусу контролю (інтернальність-екстернальність) у відношенні до будь-яких подій, які відбуваються, та ситуацій, котрі реалізуються.

Метою наукової роботи було здійснення психогігієнічної оцінки закономірностей формування провідних показників рівня суб'єктивного

контролю особистості студентської молоді в динаміці двадцятирічного періоду часу – з 2001 року по 2023 роки.

Дослідження проводились на базі закладу вищої освіти – Вінницького національного медичного університету імені М.І. Пирогова, де було реалізовано три етапи проведення наукових досліджень. Перший етап здійснювався протягом 2001-2003 років (перша група порівняння: 62 дівчини і 64 юнаки), другий етап – впродовж 2011-2013 років (друга група порівняння: 60 дівчат і 62 юнаки), третій етап – протягом 2021-2023 років (третя група порівняння: 60 дівчат і 60 юнаків), тобто у різні річні проміжки часу та за різних підходів до організації навчального процесу (семестрово-залікова система, кредитно-трансферна система тощо).

Гігієнічна оцінка характеристик рівня суб'єктивного контролю дівчат і юнаків здійснювалась на підставі використання особистісного опитувальника Роттера, що передбачав визначення таких характеристик локусу контролю особистості, як показники загальної інтернальності рівня суб'єктивного контролю, так і окремі показники рівня суб'єктивного контролю в галузі досягнень і невдач, в галузі сімейних, навчальних і міжособистісних відносин, в галузі ставлення до власного здоров'я тощо.

Відповідно до даних, отриманих в ході проведених в динаміці двадцятирічного періоду здійснення наукових досліджень, слід було відзначити доволі стабільний характер отриманих результатів, що засвідчував високий рівень сформованості зазначеної особливості особистості серед дівчат і юнаків, котрі навчаються у медичному закладі вищої освіти, та достатньо стійкий їх зміст як у відношенні до впливу навчально-значущих (форма організації навчального процесу, тощо), так і соціальних (зміни у способі життя, характері організації навчальної і позанавчальної діяльності тощо) чинників умов перебування студентської молоді.

Разом з тим виявлено, що серед дівчат-студенток медичного закладу вищої освіти найкращі за змістом показники проявів рівня суб'єктивного контролю реєструвались у представників третьої групи порівняння (2021-2023 роки навчання), зокрема, у структурі показників рівня суб'єктивного контролю у галузі досягнень, невдач, міжособистісних відносин та здоров'я і хвороби. Майже аналогічні результати спостерігались серед юнаків студентів медичного закладу вищої освіти – найкращі за змістом показники різних проявів рівня суб'єктивного контролю реєструвались у представників також третьої групи порівняння (2021-2023 роки навчання), зокрема, у структурі показників загальної інтернальності, рівня суб'єктивного контролю у галузі досягнень, сімейних і, міжособистісних відносин.

Натомість було встановлено, що серед дівчат-студенток медичного закладу вищої освіти найгірші за змістом показники проявів рівня суб'єктивного контролю спостерігались у представників другої групи порівняння (2011-2013 роки навчання), зокрема, у структурі показників

загальної інтернальності, рівня суб'єктивного контролю у галузі досягнень, невдач та навчальних (професійних) відносин, водночас, серед юнаків студентів медичного закладу вищої освіти найгірші за змістом показники проявів рівня суб'єктивного контролю також реєструвались у представників другої групи порівняння (2011-2013 роки навчання), зокрема, у структурі показників загальної інтернальності, рівня суб'єктивного контролю у галузі досягнень, невдач, навчальних (професійних) та міжособистісних відносин.

Одержані результати мають бути враховані в ході обґрунтування та розроблення програм заходів, спрямованих на оптимізацію перебігу процесів психічної адаптації студентів з метою створення превентивного освітнього середовища у медичних закладах вищої освіти.

Ключові слова: студенти, заклади вищої освіти, безперервна освіта, особливості особистості, рівень суб'єктивного контролю, закономірності формування. динамічні зміни, профілактика, психічна адаптація, гігієнічна оцінка.

Bratkova Olha Yuriivna Candidate of Medical Sciences, Associate professor of the Department of General Hygiene and Ecology, National Pirogov Memorial Medical University, Pirogov St., 56, Vinnytsya, 21018, tel.: (067) 299-43-33, <https://orcid.org/0000-0003-3968-2195>

Ocheredko Oleksandr Mykolayovych Doctor of Sciences, Head of the Department of Social Medicine and Health Care Organization, National Pirogov Memorial Medical University, Pirogov St., 56, Vinnytsya, 21018, tel.: (098) 001-75-99, <https://orcid.org/0000-0002-4792-8581>

Shevchuk Taras Volodymyrovych Candidate of Medical Sciences, Associate Professor of the Department of General Hygiene and Ecology, National Pirogov Memorial Medical University, Pirogov St., 56, Vinnytsya, 21018, tel.: (073) 333-20-10, <https://orcid.org/0000-0003-4813-5046>

Belov Oleksandr Oleksandrovich Doctor of Sciences, Associate professor of the Department of medical psychology and psychiatry, National Pirogov Memorial Medical University, Pirogov St., 56, Vinnytsya, 21018, tel.: (067) 863-68-27, <https://orcid.org/0000-0002-0156-0777>

PSYCHOHYGIENIC ASSESSMENT OF THE DETERMINATION OF THE PATTERNS OF THE FORMATION OF INDICATORS OF THE LEVEL OF SUBJECTIVE CONTROL OF THE PERSONALITY OF YOUTH STUDENTS: CHANGES IN THE LEADING CORRELATES IN THE DYNAMICS OF LEARNING OVER A TWENTY-YEAR PERIOD OF TIME

Abstract. In the structure of the leading problems of psychohygienic content, which contribute to the implementation of adequate provision of socio-

psychological, psychophysiological and mental support of the processes of educational and professional activity during the stay at the institution of higher education and during the direct performance of professional duties, indicators deserve special attention level of subjective control, which sufficiently succinctly, clearly and fully delineated reflect the personally significant characteristics of a certain location of the locus of control (internality-externality) in relation to any events that take place and situations that are realized.

The aim of the scientific work was to perform a psychohygienic assessment of the patterns of formation of the leading indicators of the level of subjective control of the personality of student youth in the dynamics of a twenty-year period of time – from 2001 year to 2023 year.

The research was conducted on the basis of a higher education institution – National Pirogov Memorial Medical University, where three stages of scientific research were implemented. The first stage was carried out during 2001-2003 years (the first comparison group: 62 young women and 64 young men), the second stage – during 2011-2013 years (the second comparison group: 60 young women and 62 young men), the third stage – during 2021-2023 years (the third comparison group: 60 young women and 60 young men), that is, at different annual intervals and with different approaches to the organization of the educational process (semester-credit sistem, credit-transfer sistem, etc.).

The hygienic assessment of the characteristics of the level of subjective control of young women and men was carried out on the basis of the use of Rotter's personal questionnaire, which provided for the determination of such characteristics of the locus of control of the individual as indicators of the general internality of the level of subjective control, and separate indicators of the level of subjective control in the field of achievements and of failures, in the field of family, educational and interpersonal relations, in the field of attitude to one's own health.

According to the data obtained in the course of more than twenty years of dynamic scientific research, it was necessary to note the fairly stable nature of the obtained results, which testified to the high level of formation of the specified personality trait among young women and men studying at a medical institution of higher education, and sufficiently stable their content in relation to the influence of educationally significant (form of organization of the educational process, etc.) and social (changes in the way of life, nature of the organization of educational and extracurricular activities, etc.) factors of the conditions of stay of student youth.

At the same time, it was found that among young women students of a medical institution of higher education, the best in terms of indicators of manifestations of the level of subjective control were registered in the representatives of the third comparison group (2021-2023 years of study), in particular among the indicators of the level of subjective control in the field of achievements, failure, interpersonal relationships, and health and illness. Almost similar results were observed among young men students of a medical institution of higher education – the best in terms

of indicators of manifestations of the level of subjective control were also registered among representatives of the third comparison group (2021-2023 years of study), in particular among indicators of general internality, the level of subjective control in areas of achievement, family and interpersonal relations.

Instead, it was established that among young women students of a medical institution of higher education, the worst indicators of manifestations of the level of subjective control were observed in the representatives of the second comparison group (2011-2013 years of study), in particular among the indicators of general internality, the level of subjective control control in the field of achievements, failures and educational (professional) relations, at the same time, among young men students of a medical institution of higher education, the worst indicators of manifestations of the level of subjective control were also registered among representatives of the second comparison group (2011-2013 years of study), in particular among indicators of general internality, the level of subjective control in the field of achievements, failures, educational (professional) and interpersonal relations.

The obtained results should be taken into account during the justification and development of programs of measures aimed at optimizing the course of the processes of mental adaptation of students in order to create a preventive educational environment in medical institutions of higher education.

Keywords: students, institutions of higher education, continuing education, personality traits, level of subjective control, patterns of the formation, dynamic changes, prevention, mental adaptation, hygienic assessment.

Постановка проблеми. У структурі провідних проблем психогігієнічного змісту, які сприяють здійсненню адекватного забезпечення соціально-психологічного, психофізіологічного та психічного супроводу процесів здійснення навчальної та професійної діяльності і під час перебування у закладі вищої освіти, і у ході безпосереднього виконання фахових обов'язків на особливу увагу заслуговують показники рівня суб'єктивного контролю, котрі достатньо лаконічно, чітко та цілком окреслено відображують особистісно-значущі характеристики певного розташування локусу контролю (інтернальність-екстернальність) у відношенні до будь-яких подій, які відбуваються, та ситуацій, котрі реалізуються [1, 2, 3, 4]. Причому особливо суттєве значення має дослідження щодо змін їх провідних корелят упродовж певного часу, своєрідних “епохальних” зрушень їх значень внаслідок впливу і різних систем навчального процесу, і різних умов перебування у закладі вищої освіти [2, 4, 5].

Слід відзначити і той факт, що вивчення критеріальних характеристик екстернальності-інтернальності досліджуваних осіб, дозволяють як установити індивідуальні особливості розташування локусу суб'єктивного контролю за характером перебігу ситуацій, що обумовлені впливом навчально- та професійно-значущих факторів, так і прогнозувати зміни

стереотипу виробничо-обумовлених дій, що складатимуться надалі, передусім у найближчому майбутньому [1, 2, 3, 6].

Саме тому рівень суб'єктивного контролю являє собою специфічну особливість особистості, котра визначає здатність людини контролювати власну поведінку, будувати певні поведінкові стратегії на майбутнє, виходячи з необхідності брати або не брати на себе відповідальність за те, що відбувається як безпосередньо з нею, так і навколо, та є характеристикою, яка визначає ступінь незалежності людини, рівень її самостійності та активності у досягненні особистісно-значущих завдань [4].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ураховуючи наведене вище, особливого інтересу викликає не лише визначення рівня вираження провідних корелят рівня суб'єктивного контролю, але й і динамічні особливості змін їх показників протягом певного періоду, іноді доволі протяжного за своїм часом і змістом. Тим більш, що студентський вік є надто вагомим сенситивним періодом для розвитку основних особливостей особистості та поведінкових патернів, які в подальшому формують соціальні цінності та професійні установки особистості дівчат і юнаків. Саме характеристики рівня суб'єктивного контролю у багатьох аспектах визначають спрямованість розумової працездатності людини, формують певний соціально-значущий склад мислення та характеризують професійну спрямованість особистості, необхідну для розвитку загального інтелектуального розвитку, зокрема удосконалення процесів сприйняття, пам'яті, мислення, уваги, рівня володіння якісним виконанням логічних операцій [1, 2, 7, 8, 9].

Проте протягом останнього часу питання щодо здійснення психогігієнічної оцінки особливостей процесів формування провідних показників рівня суб'єктивного контролю особистості студентської молоді в динаміці тривалих періодів часу практично ніколи не перебували у центрі наукових досліджень, тим більше у контексті їх взаємозумовленості і взаємозв'язку із адаптаційними можливостями організму дівчат та юнаків, які навчаються у сучасних закладах вищої освіти.

Мета статті – здійснення психогігієнічної оцінки закономірностей формування провідних показників рівня суб'єктивного контролю особистості студентської молоді в динаміці двадцятирічного періоду часу – з 2001 року по 2023 роки.

Виклад основного матеріалу. Дослідження проводились на базі закладу вищої освіти – Вінницького національного медичного університету імені М.І. Пирогова, де було реалізовано три етапи проведення наукових досліджень. Перший етап здійснювався протягом 2001-2003 років (перша група порівняння: 62 дівчини і 64 юнаки), другий етап – впродовж 2011-2013 років (друга група порівняння: 60 дівчат і 62 юнаки), третій етап – протягом 2021-2023 років (третя група порівняння: 60 дівчат і 60 юнаків), тобто у різні річні проміжки часу та за різних підходів до організації навчального процесу (семестрово-залікова, кредитно-трансферна тощо).

Психогігієнічна оцінка характеристик рівня суб'єктивного контролю дівчат і юнаків здійснювалась на підставі використання особистісного опитувальника Роттера, що передбачав визначення таких характеристик локусу контролю особистості, як показники загальної інтернальності рівня суб'єктивного контролю та окремі показники рівня суб'єктивного контролю в галузі досягнень і невдач, в галузі сімейних, навчальних і міжособистісних відносин, в галузі ставлення до власного здоров'я тощо [4, 9].

Здійснення статистичної обробки отриманих даних передбачало використання стандартного пакету прикладних програм “Statistica 6.1” (ліцензійний № BXXR901E245722FA) шляхом реалізації процедур описової статистики.

Виклад основного матеріалу. В ході досліджень, що передбачали визначення рівня суб'єктивного контролю особистості на підставі використання особистісного опитувальника Роттера, було виявлено, що його рівень серед студентів, що оволодівали медичними спеціальностями в умовах навчання у закладі вищої освіти, незалежно від форм організації навчального процесу відповідно до інтегральної шкали загальної інтернальності був незначним та визначав наявність численних ознак недостатнього контролю особистості над будь-якими значущими для неї ситуаціями внаслідок впевненості дівчат і юнаків у тому, що події, які відбуваються, а також вчинки, які здійснюються, є, насамперед, безпосереднім, прямим результатом впливу або оточуючих людей, або дії випадкових явищ, натомість власні зусилля щодо їх розв'язання та вирішення є лише другорядними.

Так, рівень показників, що відображували рівень загальної інтернальності, серед дівчат і юнаків, що належали до першої групи порівняння, становив відповідно $3,96 \pm 0,21$ стенів балів ($p_{1-2} > 0,05$; $p_{1-3} > 0,05$) і $4,18 \pm 0,25$ стенів балів ($p_{1-2} > 0,05$; $p_{1-3} > 0,05$), серед дівчат і юнаків, що належали до другої групи порівняння – відповідно $3,91 \pm 0,20$ стенів ($p_{1-2} > 0,05$; $p_{2-3} > 0,05$) і $3,97 \pm 0,19$ стенів ($p(t)_{1-2} > 0,05$; $p(t)_{2-3} > 0,05$), серед дівчат і юнаків, що належали до третьої групи порівняння – відповідно $3,93 \pm 0,19$ стенів ($p_{1-3} > 0,05$; $p_{2-3} > 0,05$) і $4,36 \pm 0,19$ стенів ($p_{1-3} > 0,05$; $p_{2-3} > 0,05$) (табл. 1). Яких-небудь гендерних розбіжностей в ході проведених досліджень не реєструвалось ($p_{д-ю} > 0,05$).

Отже, серед дівчат, впродовж часу проведення багаторічних досліджень у різних за своїм змістом умовах організації навчального процесу, рівень показників, які визначались, був приблизно рівним, натомість, найкращі результати серед юнаків реєструвались серед представників першої групи порівняння, найгірші – в умовах організації навчального процесу серед представників другої групи порівняння.

Таблиця 1

Показники рівня суб'єктивного контролю студентів за даними особистісного опитувальника Роттера у динаміці спостережень, стени

Види суб'єктивного контролю	Групи порівняння	Групи студентів				p _{д-ю}
		Дівчата		Юнаки		
		n	M±m	n	M±m	
Загальна інтернальність	Перша група порівняння	62	3,96±0,21	64	4,18±0,25	>0,05
	Друга група порівняння	60	3,91±0,20	62	3,97±0,19	>0,05
	Третя група порівняння	60	3,93±0,19	60	4,36±0,19	>0,05
	p ₁₋₂	>0,05		>0,05		
	p ₁₋₃	>0,05		>0,05		
	p ₂₋₃	>0,05		>0,05		
У галузі досягнень	Перша група порівняння	62	4,91±0,20	64	4,99±0,25	>0,05
	Друга група порівняння	60	4,79±0,19	62	4,95±0,20	>0,05
	Третя група порівняння	60	5,02±0,22	60	5,24±0,21	>0,05
	p ₁₋₂	>0,05		>0,05		
	p ₁₋₃	>0,05		>0,05		
	p ₂₋₃	>0,05		>0,05		
У галузі невдач	Перша група порівняння	62	3,72±0,18	64	4,47±0,26	<0,05
	Друга група порівняння	60	3,53±0,17	62	3,82±0,20	>0,05
	Третя група порівняння	60	3,83±0,24	60	4,43±0,24	>0,05
	p ₁₋₂	>0,05		<0,05		
	p ₁₋₃	>0,05		>0,05		
	p ₂₋₃	>0,05		>0,05		
У галузі сімейних відносин	Перша група порівняння	62	5,13±0,20	64	5,32±0,28	>0,05
	Друга група порівняння	60	5,11±0,18	62	5,34±0,22	>0,05
	Третя група порівняння	60	5,01±0,23	60	5,70±0,21	<0,05
	p ₁₋₂	>0,05		>0,05		
	p ₁₋₃	>0,05		>0,05		
	p ₂₋₃	>0,05		>0,05		

У галузі професійних (навчальних) відносин	Перша група порівняння	62	3,68±0,17	64	4,17±0,20	>0,05
	Друга група порівняння	60	3,86±0,18	62	3,58±0,14	>0,05
	Третя група порівняння	60	3,76±0,15	60	3,73±0,15	>0,05
	p ₁₋₂	>0,05		<0,05		
	p ₁₋₃	>0,05		>0,05		
	p ₂₋₃	>0,05		>0,05		
У галузі міжособистісних відносин	Перша група порівняння	62	5,71±0,21	64	5,78±0,25	>0,05
	Друга група порівняння	60	5,46±0,18	62	5,52±0,19	>0,05
	Третя група порівняння	60	5,80±0,18	60	6,03±0,21	>0,05
	p ₁₋₂	>0,05		>0,05		
	p ₁₋₃	>0,05		>0,05		
	p ₂₋₃	>0,05		>0,05		
У галузі здоров'я та хвороби	Перша група порівняння	62	5,54±0,21	64	5,27±0,25	>0,05
	Друга група порівняння	60	5,72±0,22	62	5,75±0,21	>0,05
	Третя група порівняння	60	5,19±0,23	60	5,59±0,22	>0,05
	p ₁₋₂	>0,05		>0,05		
	p ₁₋₃	>0,05		>0,05		
	p ₂₋₃	>0,05		>0,05		

У структурі розподілу осіб, що відрізняються наявністю екстернальної або інтернальної спрямованості у сфері суб'єктивного контролю над здійсненням звичних навчальних та професійно-орієнтованих дій у структурі повсякденної діяльності, суттєво переважала питома вага студентів з вираженою екстернальною спрямованістю. Так, серед дівчат і юнаків, які відносились до першої групи порівняння, її частка становила 83,7% і 70,6%, серед дівчат і юнаків, які відносились до другої групи порівняння – відповідно 86,3% і 84,3%, серед дівчат і юнаків, які відносились до третьої групи порівняння – відповідно 80,3% і 75,0%.

В ході визначення показників рівня суб'єктивного контролю у галузі досягнень необхідно було, насамперед, відзначити суттєво більш високий рівень величин, що спостерігались, ніж у попередньому випадку, і, отже, більш значний ступінь вираження інтернальних особистісних проявів у сфері

контролю за ситуаціями, в які людина найчастіше потрапляє, досягаючи певних емоційно-позитивних результатів, більш високий рівень власної відповідальності за їх виникнення тощо. Зокрема, серед дівчат і юнаків, що належали до першої групи порівняння, рівень досліджуваних показників складав відповідно $4,91 \pm 0,20$ стенів ($p_{1-2} > 0,05$; $p_{1-3} > 0,05$) і $4,99 \pm 0,25$ стенів ($p_{1-2} > 0,05$; $p_{1-3} > 0,05$), серед дівчат і юнаків, що належали до другої групи порівняння – відповідно $4,79 \pm 0,19$ стенів ($p_{1-2} > 0,05$; $p_{2-3} > 0,05$) і $4,95 \pm 0,20$ стенів ($p_{1-2} > 0,05$; $p_{2-3} > 0,05$), серед дівчат і юнаків, що належали до третьої групи порівняння – відповідно $5,02 \pm 0,22$ стенів ($p_{1-3} > 0,05$; $p_{2-3} > 0,05$) і $5,24 \pm 0,21$ стенів ($p_{1-3} > 0,05$; $p_{2-3} > 0,05$). Будь-яких статевозумовлених відмінностей в ході проведених досліджень не реєструвалось ($p_{д-ю} > 0,05$).

Таким чином, як серед дівчат, так і серед юнаків найвищий рівень інтервальних за своїм змістом проявів реєструвався серед студентів, які відносились до третьої групи порівняння, найнижчий – серед студентів, які відносились до другої групи порівняння.

Структурні характеристики показників, що вивчались, засвідчували домінування показників, які характеризувались перевагою інтервальних за своїм змістом особистісних проявів. Так, дівчат і юнаків, які серед студентів, які належали до першої групи порівняння, їх питома вага складала 65,3% і 58,1%, серед дівчат і юнаків, серед студентів, які належали до другої групи порівняння – відповідно 67,7% і 60,3%, серед дівчат і юнаків, серед студентів, які належали до третьої групи порівняння – відповідно 61,3% і 54,3%.

Дещо менший ступінь вираження інтервальних проявів був властивий для показників, що визначали рівень суб'єктивного контролю у галузі невдач, виникнення яких студенти приписували виключно діям оточуючих або вважали їх наслідком невезіння. Серед дівчат і юнаків, що відносились до першої групи порівняння, рівень показників, які визначались, становив відповідно $3,72 \pm 0,18$ стенів ($p(t)_{1-2} > 0,05$; $p(t)_{1-3} > 0,05$) і $4,47 \pm 0,26$ стенів ($p_{1-2} < 0,05$; $p_{1-3} > 0,05$), серед дівчат і юнаків, що відносились до другої групи порівняння – відповідно $3,53 \pm 0,17$ стенів ($p_{1-2} > 0,05$; $p(t)_{2-3} > 0,05$) і $3,82 \pm 0,20$ стенів ($p_{1-2} < 0,05$; $p(t)_{2-3} > 0,05$), серед дівчат і юнаків, що відносились до третьої групи порівняння – відповідно $3,83 \pm 0,24$ стенів ($p_{1-3} > 0,05$; $p_{2-3} > 0,05$) і $4,43 \pm 0,24$ стенів ($p_{1-3} > 0,05$; $p_{2-3} > 0,05$). Статевозумовлені відмінності реєструвались лише серед студентів, що відносились до першої групи порівняння ($p_{д-ю} < 0,05$).

Отже, серед дівчат найкращий рівень досліджуваних показників спостерігався у студенток, які належали до третьої групи порівняння, найгірший – у студенток, які належали до другої групи порівняння, у юнаків – відповідно у студентів, які належали до третьої і другої груп порівняння.

Дані структурного аналізу досліджуваних показників засвідчували значно більш виражену, ніж в попередньому випадку, перевагу питомих ваг студенток і студентів з вираженою екстернальною спрямованістю. Серед дівчат

і юнаків, які відносились до першої групи порівняння, їх частка складала 84,1% і 68,1%, серед дівчат і юнаків, які відносились до другої групи порівняння – відповідно 92,7% і 77,0%, серед дівчат і юнаків, відносились до третьої групи порівняння – відповідно 80,3% і 66,7%.

В ході визначення показників рівня суб'єктивного контролю у галузі сімейних відносин, що визначали особливості намагань студентів переносити відповідальність за події, які відбуваються в їх родинному житті, на батьків, знайомих і друзів або відзначати особисту відповідальність за їх сприятливий перебіг та адекватну реалізацію. У дівчат і юнаків, що належали до першої групи порівняння, рівень досліджуваних показників складав відповідно $5,13 \pm 0,20$ стенів ($p_{1-2} > 0,05$; $p_{1-3} > 0,05$) і $5,30 \pm 0,27$ стенів ($p_{1-2} > 0,05$; $p_{1-3} > 0,05$), серед дівчат і юнаків, що належали до другої групи порівняння – відповідно $5,11 \pm 0,18$ стенів ($p_{1-2} > 0,05$; $p_{2-3} > 0,05$) і $5,34 \pm 0,22$ стенів ($p_{1-2} > 0,05$; $p_{2-3} > 0,05$), серед дівчат і юнаків, що належали до третьої групи порівняння – відповідно $5,01 \pm 0,23$ стенів ($p_{1-3} > 0,05$; $p(t)_{2-3} > 0,05$) і $5,70 \pm 0,21$ стенів ($p_{1-3} > 0,05$; $p_{2-3c} > 0,05$). Статеві розбіжності реєструвались лише у студентів третьої групи порівняння ($p_{д-ю} < 0,05$).

Таким чином, серед студентів, що досліджувались, спостерігались досить цікаві закономірності. У дівчат їх найвищий рівень реєструвався у студенток, які відносились до першої групи порівняння, найнижчий – у студенток, які відносились до третьої групи порівняння, у юнаків, навпаки, найвищий рівень досліджуваних показників реєструвався у студентів, які відносились до третьої групи порівняння, найнижчий – у студентів, які відносились до першої групи порівняння.

Структурні характеристики показників, що визначались, засвідчували певну перевагу показників інтернального змісту. Так, серед дівчат і юнаків, що належали до першої групи порівняння, їх питома вага становила 60,9% і 52,6%, серед дівчат і юнаків, що належали до другої групи порівняння – відповідно 63,0% і 58,7%, серед дівчат і юнаків, що належали до третьої групи порівняння – відповідно 60,7% і 55,0%.

Під час оцінки характеристик рівня суб'єктивного контролю у галузі професійно-орієнтованих навчально-значущих відносин, що визначали як провідний чинник формування мотиваційних установок до успішного виконання навчальної діяльності у стінах медичного закладу вищої освіти вплив зовнішніх обставин, особливості педагогічної діяльності викладачів, підтримку з боку однолітків і одногрупників і, навіть, фактор везіння або власну навчальну діяльність та власні навчальні досягнення. У дівчат і юнаків, які відносились до першої групи порівняння, рівень показників, що визначались, складав відповідно $3,68 \pm 0,17$ стенів ($p_{1-2} > 0,05$; $p_{1-3} > 0,05$) і $4,17 \pm 0,20$ стенів ($p_{1-2} < 0,05$; $p_{1-3} > 0,05$), серед дівчат і юнаків, які відносились до другої групи порівняння – відповідно $3,86 \pm 0,18$ стенів ($p_{1-2} > 0,05$; $p_{2-3} > 0,05$) і $3,58 \pm 0,14$ стенів ($p_{1-2} < 0,05$; $p_{2-3} > 0,05$), серед дівчат і юнаків, які відносились

до третьої групи порівняння – відповідно $3,76 \pm 0,15$ стенів ($p_{1-3c} > 0,05$; $p_{2-3c} > 0,05$) і $3,73 \pm 0,15$ стенів ($p_{1-3} > 0,05$; $p_{2-3} > 0,05$). Яких-небудь статевозумовлених відмінностей серед представників груп порівняння не спостерігалось ($p_{д-ю} > 0,05$).

Отже, серед дівчат, що перебували в різних за своїм змістом умовах організації навчального процесу, найкращий рівень досліджуваних показників спостерігався у студенток, що належали до другої групи порівняння, найгірший – у студенток, що належали до першої групи порівняння, у юнаків – відповідно у студентів, які належали до першої і другої груп порівняння.

У структурі розподілу студентів, що відрізняються наявністю екстернальної або інтернальної спрямованості у галузі професійних відносин, суттєво переважала питома вага студентів з вираженими екстернальними проявами рівня суб'єктивного контролю. Так, серед дівчат і юнаків, які відносились до першої групи порівняння, її значення складали 90,9% і 78,4%, серед дівчат і юнаків, які відносились до другої групи порівняння – відповідно 91,3% і 94,2%, серед дівчат і юнаків, які відносились до третьої групи порівняння – відповідно 91,8% і 95,0%.

Найвищі за ступенем вираження в ході проведеного дослідження показники реєструвались під час оцінки рівня суб'єктивного контролю у галузі міжособистісних відносин, які визначають здатність студентів ефективно контролювати формальні і неформальні відносини зі своїми ровесниками. У дівчат і юнаків, що належали до першої групи порівняння, рівень показників, що визначались, складав відповідно $5,71 \pm 0,21$ стенів ($p_{1-2} > 0,05$; $p_{1-3} > 0,05$) і $5,78 \pm 0,25$ стенів ($p(t)_{1-2} > 0,05$; $p(t)_{1-3} > 0,05$), у дівчат і юнаків, що належали до другої групи порівняння – відповідно $5,46 \pm 0,18$ стенів ($p_{1-2} > 0,05$; $p_{2-3} > 0,05$) і $5,52 \pm 0,19$ стенів ($p_{1-2} > 0,05$; $p_{3-3} > 0,05$), серед дівчат і юнаків, що належали до третьої групи порівняння – відповідно $5,80 \pm 0,18$ стенів ($p_{1-3} > 0,05$; $p_{2-3} > 0,05$) і $6,03 \pm 0,21$ стенів ($p_{1-3} > 0,05$; $p_{2-3} > 0,05$). Яких-небудь статевозумовлених розбіжностей в ході проведених досліджень не реєструвалось ($p_{д-ю} > 0,05$).

Таким чином, як серед дівчат, так і серед юнаків найвищий рівень досліджуваних показників реєструвався у студентів, які відносились до третьої групи порівняння, найнижчий – студентів, які відносились до другої групи порівняння

Дані структурного аналізу досліджуваних показників відрізнялись від більшості попередніх випадків та підтверджували наявність різноспрямованих тенденцій, зумовлених особливостями організації навчального процесу. Так, серед дівчат і юнаків, що належали до першої групи порівняння, переважали показники, що засвідчували інтернальну спрямованість, складаючи відповідно 59,7% і 51,6%, серед дівчат, що належали до другої групи порівняння, переважали показники, що визначали екстернальну спрямованість, становлячи 51,7%, натомість, серед юнаків, що належали до другої групи порівняння, переважали показники, що визначали інтернальну спрямованість, складаючи

56,8%, зрештою, серед дівчат і юнаків, що належали до третьої групи порівняння, переважали показники, що визначали інтернальну спрямованість, складаючи відповідно 54,7% і 63,0%.

Під час вивчення особливостей рівня суб'єктивного контролю у галузі ставлення до здоров'я та хвороби необхідно було звернути увагу те, що серед дівчат і юнаків, які відносились до першої групи порівняння, рівень досліджуваних показників, складав відповідно $5,54 \pm 0,20$ стенів ($p_{1-2} > 0,05$; $p_{1-3} > 0,05$) і $5,27 \pm 0,25$ стенів ($p_{1-2} > 0,05$; $p_{1-3} > 0,05$), серед дівчат і юнаків, які відносились до другої групи порівняння – відповідно $5,72 \pm 0,22$ стенів ($p_{1-2} > 0,05$; $p_{2-3} > 0,05$) і $5,75 \pm 0,21$ стенів ($p_{1-2} > 0,05$; $p_{2-3} > 0,05$), серед дівчат і юнаків, які відносились до третьої групи порівняння – відповідно $5,19 \pm 0,239$ стенів ($p_{1-3} > 0,05$; $p_{2-3} > 0,05$) і $5,59 \pm 0,22$ стенів ($p_{1-3} > 0,05$; $p_{2-3} > 0,05$). Як і в декількох попередніх випадках статевих відмінностей серед представників груп порівняння не спостерігалось ($p_{д-ю} > 0,05$).

Отже, як серед дівчат, так і серед юнаків найвищий рівень показників, котрі визначались, спостерігався у студентів, що належали до другої групи порівняння в умовах, найнижчий – у дівчат, що належали до третьої групи порівняння, та у юнаків що належали до другої групи порівняння.

Вельми цікаві особливості були виявлені в ході аналізу особливостей структурного розподілу показників, що розглядалися. Так, серед дівчат, які відносились до першої групи порівняння, переважали показники, що засвідчували інтернальну спрямованість, складаючи 51,8%, серед юнаків, які відносились до першої групи порівняння, спостерігалась рівновага значень, властивих для інтернальних (50,0%) і екстернальних (50,0%) проявів, серед дівчат і юнаків, які відносились до другої групи порівняння, переважали показники, що визначали інтернальну спрямованість, становлячи відповідно 57,7% і 54,8%, серед дівчат, які відносились до третьої групи порівняння, переважали показники, що визначали екстернальну спрямованість, складаючи 57,4%, серед юнаків, які відносились до першої групи порівняння, переважали показники, що визначали інтернальну спрямованість, складаючи 51,7%.

Висновки. Відповідно до даних, отриманих в ході проведених в динаміці двадцятирічного періоду здійснення наукових досліджень, слід було відзначити доволі стабільний характер отриманих результатів, що засвідчував високий рівень сформованості зазначеної особливості особистості серед дівчат і юнаків, котрі навчаються у медичному закладі вищої освіти, та достатньо стійкий їх зміст як у відношенні до впливу навчально-значущих (форма організації навчального процесу, тощо), так і соціальних (зміни у способі життя, характері організації навчальної і позанавчальної діяльності тощо) чинників умов перебування студентської молоді.

Разом з тим виявлено, що серед дівчат-студенток медичного закладу вищої освіти найкращі за змістом показники проявів рівня суб'єктивного контролю реєструвались у представників третьої групи порівняння (2021-

2023 роки навчання), зокрема, у структурі показників рівня суб'єктивного контролю у галузі досягнень, невдач, міжособистісних відносин та здоров'я і хвороби. Майже аналогічні результати спостерігались серед юнаків студентів медичного закладу вищої освіти – найкращі за змістом показники різних проявів рівня суб'єктивного контролю реєструвались у представників також третьої групи порівняння (2021-2023 роки навчання), зокрема, у структурі показників загальної інтернальності, рівня суб'єктивного контролю у галузі досягнень, сімейних і, міжособистісних відносин.

Натомість було встановлено, що серед дівчат-студенток медичного закладу вищої освіти найгірші за змістом показники різних проявів рівня суб'єктивного контролю спостерігались у представників другої групи порівняння (2011-2013 роки навчання), зокрема, у структурі показників загальної інтернальності, рівня суб'єктивного контролю у галузі досягнень, невдач та навчальних (професійних) відносин, водночас, серед юнаків студентів медичного закладу вищої освіти найгірші за змістом показники проявів рівня суб'єктивного контролю також реєструвались у представників другої групи порівняння (2011-2013 роки навчання), зокрема серед показників загальної інтернальності, рівня суб'єктивного контролю у галузі досягнень, невдач, навчальних (професійних) та міжособистісних відносин.

Одержані результати мають бути враховані в ході обґрунтування та розроблення програм заходів, спрямованих на оптимізацію перебігу процесів психічної адаптації студентів з метою створення превентивного освітнього середовища у медичних закладах вищої освіти.

Література:

1. Польша Н. С., Сергета І. В. Актуальні проблеми психогієни дітей і підлітків: шляхи та перспективи їх вирішення (огляд літератури і власних досліджень). *Журнал НАМН України*. 2012. № 18 (2). С. 223-236.
2. Сергета І. В., Серебреннікова О. А., Стоян Н. В. та ін. Психогієнічні принципи використання здоров'язберігаючих технологій у сучасних закладах вищої освіти. *Довкілля та здоров'я*. 2022. № 2 (103). С. 32-41.
3. Сергета І. В., Браткова О. Ю., Серебреннікова О. А. Наукове обґрунтування гігієнічних принципів профілактики розвитку донозологічних зрушень у стані психічного здоров'я учнів сучасних закладів середньої освіти (огляд літератури і власних досліджень). *Журнал НАМН України*. 2022. Т. 28, № 1. С. 306-326. <http://doi.org/10.37621/JNAMSU-2022-1-2>
4. Мороз В. М., Серебреннікова О. А., Сергета І. В., Стоян Н. В. Психофізіологічні та психогієнічні основи ефективного використання здоров'язберігаючих технологій у закладах вищої освіти. Вінниця : ТОВ "ТВОРИ", 2021. 208 с.
5. Aherne D., Farrant, R., Hickey, L. et al. Mindfulness based stress reduction for medical students: optimising student satisfaction and engagement. *BMC Medical Education*. 2016. Т. 16. № 1. Р. 209. <https://doi.org/10.1186/s12909-016-0728-8>
6. Holliman J., Martin A. J., Collie R. J. Adaptability, engagement, and degree completion: a longitudinal investigation of university students. *Educ. Psychol.* 2018. № 38. Р. 785-799. <https://doi.org/10.1080/01443410.2018.1426835>
7. Bedewy D., Gabriel A. The development and psychometric assessment of a scale to measure the severity of examination anxiety among undergraduate university students. *International Journal of Educational Psychology*. 2013. № 2. Р. 81-104. <https://doi.org/10.1177/205510291559671>

8. Collie R. J., Holliman A. J., Martin A. J. Adaptability, engagement, and academic achievement at university. *Educ. Psychol.* 2017. № 37. P. 632-647. <https://doi.org/10.1080/01443410.2016.1231296>

9. Тимошук О. В., Полька Н. С., Сергета І. В. Наукові основи комплексної гігієнічної оцінки якості життя та адаптаційних можливостей сучасної учнівської і студентської молоді. Вінниця : ТОВ “ТВОРИ”, 2020. 272 с.

References:

1. Polka, N. S., Serheta, I. V. (2012) Aktualni problemy psykhohihiyeny ditei i pidlitkiv: shliakhy ta perspektyvy yikh vyrishennia (ohliad literatury i vlasnykh doslidzhen) [Actual problems of psychohygiene of children and adolescents: ways and prospects of their solution (review of literature and own research)]. *Zhurnal NAMN Ukrainy – Journal of the National Academy of Sciences of Ukraine.* 18 (2), 223-236. [in Ukrainian]

2. Serheta, I. V., Serebrennikova, O. A., Stoian, N. V. et al. (2022) Psykhohihiienichni prynpypy vykorystannia zdoroviazberihaiuchykh tekhnolohii u suchasnykh zakladakh vyshchoi osvity [Psychohygienic principles of the use of health-preserving technologies in modern institutions of higher education]. *Dovkillia ta zdorovia – Environment and health.* 2 (103), 32-41. [in Ukrainian]

3. Serheta, I. V., Bratkova, O. Yu., Serebrennikova, O. A. (2022) Naukove obgruntuvannia hihienichnykh pryntsyviv profilaktyky rozvytku donozolohichnykh zrushen u stani psykhichnoho zdorovia uchniv suchasnykh zakladiv serednoi osvity (ohliad literatury i vlasnykh doslidzhen) [Scientific substantiation of the hygienic principles of prevention of the development of pre-clinical changes in the state of mental health of students of modern secondary education institutions (review of the literature and own research)] *Zhurnal NAMN Ukrainy – Journal of the National Academy of Sciences of Ukraine.* 28 (1), 306-326. <http://doi.org/10/37621|JNAMSU-2022-1-2> [in Ukrainian]

4. Moroz, V. M., Serebrennikova, O. A., Serheta, I. V., Stoian, N. V. (2021) *Psykhofiziologichni ta psykhohihiienichni osnovy efektyvnoho vykorystannia zdoroviazberihaiuchykh tekhnolohii u zakladakh vyshchoi osvity* [Psychophysiological and psychohygienic bases of effective use of health-preserving technologies in institutions of higher education]. Vinnytsia: TOV “TVORY” [in Ukrainian]

5. Aherne, D., Farrant, R., Hickey, L. et al. (2016) Mindfulness based stress reduction for medical students: optimising student satisfaction and engagement. *BMC Medical Education.* 16. (1), 209. <https://doi.org/10.1186/s12909-016-0728-8> [in English]

6. Holliman, A., Waldeck, D., Jay, B. et al. (2021) Adaptability and social support: examining links with psychological wellbeing among UK students and non-students. *Front. Psychol.* 12, 636520. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.636520> [in English]

7. Bedewy, D., Gabriel, A. (2013) The development and psychometric assessment of a scale to measure the severity of examination anxiety among undergraduate university students. *International Journal of Educational Psychology.* 2, 81-104. <https://doi.org/10.1177/205510291559671> [in English]

8. Collie, R. J., Holliman, A. J., Martin, A. J. (2017) Adaptability, engagement, and academic achievement at university. *Educ. Psychol.* 37, 632-647. <https://doi.org/10.1080/01443410.2016.1231296> [in English]

9. Serheta, I. V., Bardov, V. H., Drezhenkova, I. L., Panchuk, O. Yu. (2020) *Hihienichni normatyvy rukhovoї aktyvnosti studentiv zakladiv vyshchoi medychnoi osvity ta shliakhy yii optymizatsii* [Hygienic norms of motor activity of students of higher medical education institutions and ways of its optimization]. Vinnytsia : TOV “TVORY” [in Ukrainian]